

спрыяць пашырэнню чытацкай зацікаўленасці якаснай сучаснай гістарычнай літаратурай.

Літаратура

1. Дайнека, Л. Пра лісоўчыка, злога хлопчыка / Л.Дайнека // Дзеяслоў. – 2010. – № 1. – С. 15–109.
2. Дайнека, Л. Пра лісоўчыка, злога хлопчыка / Л.Дайнека // Дзеяслоў. – 2010. – № 2. – С. 13–104.
3. Дайнека, Л. Пра лісоўчыка, злога хлопчыка / Л.Дайнека // Дзеяслоў. – 2010. – № № 3. – С. 13–102.
4. Лаўрык, Т. Адлюстраванне эпохі праўлення Жыгімонта II Вазы ў рамане Л.Дайнекі “Пра лісоўчыка, злога хлопчыка” / Т.Лаўрык // Беларуская-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі. Да 220-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча : зб. арт. па матэрыялах міжнар. навук. канф. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: І. Э. Багдановіч (гал. рэд.) [і інш.] ; пад рэд. І. Э. Багдановіч, М. І. Свістуновой. – Мінск : БДУ, 2018. – С. 364–373.
5. Хаменка, Н. В. Постаці беларускай гісторыі ў творах Л. Дайнекі / Н. В. Хаменка // Слово. Текст. Социум : сборник научных трудов / Министерство образования Республики Беларусь, Учреждение образования «Мозырский государственный педагогический университет имени И. П. Шамякина» ; [редколлегия: Л. В. Исмаилова (ответственный редактор) и др.]. – Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2014. – С. 234–236.

А.А. Дзенісевич (ДУА “Сярэдняя школа № 32 г. Магілёва”)

АЛЕСЬ РАЗАНАЎ І ЯГО ЖАНРАВЫЯ “РЭФОРМЫ” Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ

Ключавыя словы: жанр, літаратурная гульня, балада, паэма, проза.

Алесь Разанаў – яркі наватар, нястомны стваральнік новых слоў і жанравых форм у сучаснай беларускай паэзіі. Творчасць паэта засяродзіла на сабе ўвагу, пасля з’яўлення першага, прызнанага крытыкамі і чытачамі, зборніка. Дзяржаўную прэмію імя Янкі Купалы Алесь Разанаў атрымаў у 1990 годзе за кнігу “Вастрыё стралы” (1988). 20 моў свету змяшчаюць у сабе пераклады твораў паэта. Калі пісьменнік – асабліва сучасны пісьменнік – выбірае сабе жанр, ён не столькі імкнецца прытрымлівацца яго вечным законам і патрабаванням, колькі робіць яго прадметам літаратурнай гульні. Літаратурная гульня не заўсёды ляжыць у аснове ўзнікнення новых жанравых рэформ. Выбар паэзіі А. Разанава абумоўлены перш за ўсё тым, што творчасць гэтага паэта мае жанравую разнастайнасць і маладаследавана ў галіне літаратуразнаўства.

Алесь Разанаў увайшоў у беларускую літаратуру ў 70-х гадах XX стагоддзя дзвюма першымі кнігамі “Адраджэнне” (1970) і “Назаўжды” (1974).

Зборнік “Адраджэнне” (1970) быў выпраўлены, таму некаторыя творы змяніліся. Сама назва зборніка, “Адрачэнне”, была перабудавана на

“Адраджэнне”. Вершы дадзенага зборніка не проста папраўлялі: іх скарачалі, пакідалі без апошніх строф, замянялі адны словы іншымі.

У зборнік увайшло дваццаць пяць вершаў, якія былі створаны ў школьныя гады. Першы верш зборніка – верш-прысвячэнне “Радзіме”, гучыць як хвалебны водзыў: “Ляцім, / не жадаем спачынку, / ўбіраем вачыма Сусвет... / Радзіма, / у нашых учынках, / магчыма, / не ўсё як след. / Мо не заўсёды тое / робім, / што трэба рабіць, / толькі заўсёды святое / імя тваё ў нас гарыць...” [9, с. 3]. Адпаведныя словы ўказваюць на захапленне і ўзбуджанасць. Сэнс пакуль што бедны на вобразы, але ў наступных радках вобраз Радзімы адлюстраваны паўней: “Быццам / дрэва галіны, / гамоняць лісцём, цвітуць, – / жывуць у табе Скарына, / Шаўчэнка, / Пушкін жывуць...” [9, с. 3]. У вершах “Адраджэння” можна назіраць перашыфраванне вобразаў у сімвалы. Пры ўзнікненні асноўнай спрадвечнай тэмы змяніліся будова, інтанацыя і характар рытму першага твора “Адраджэння”.

“Верш “Радзіма” – адзін з лепшых у сучаснай беларускай паэзіі на гэтую тэму, які сведчыць, што разанаўскаму таленту заўсёды, пачынаючы з ранніх твораў, былі ўласцівы глыбіня і неартадаксальнасць погляду”, – такія вынікі былі зроблены Г. Кісліцына [6, с. 26]. Калі супаставіць два вершы “Радзіме” і “Радзіма”, можна ўбачыць творчае ўзмацненне паэта.

Ваенная тэматыка ў творах адзначанага зборніка таксама прысутнічае. Напрыклад, верш “Сцюдзёнае паветра разлілося...” у зборніку мае назву “Бяда” быў скарачаны рэдакцыяй. Адсутнічае першая страфа: “Сцюдзёнае паветра разлілося / крыштальнаю празрыстасцю крыніц... / Цябе заб’юць – / і толькі адгалоссе / павісне, як танюсенькая ніць” [18, с. 27]. Паэт, пры дапамозе метафар і выразнай лексікі, імкнуўся перадаць праз стан прыроды лёс лірычнага героя, які загадзя абумоўлены абставінамі: “Адчайным крыкам вецер панясецца, / заломяць дрэвы рукі ў вышыню... / А ў дальняй вёсцы маці ўстрапянецца / і будзе доўга слухаць цішыню” [18, с. 27].

Некаторыя творы, што не ўвайшлі ў зборнік “Адраджэнне” былі занесены ў наступную кнігу “Назаўжды” (1974). Вершы 1960-х гадоў (“Адкрыццё”, “Эксперымент”, “Шчасце”), балады (“Балада прыкметы”, “Нявыказаная балада”, “Балада цікаўнасці”, “Роспачная балада”), паднялі паэтычны ўзровень А. Разанава.

“Балада цікаўнасці”, напісаная дольнікам, раскрывае ў сабе тэму расплаты чалавецтва за пазнанне [3, с. 135]. У наступных зборніках гэтая тэма будзе адлюстравана таксама. “Балада цікаўнасці” пачынаецца словамі: “Цікаўны чалавек” Такі цікаўны, што, “угледзеўшы у птушак крылы”, стаў “самай лепшай птушкай”. Бо – “Такі ўжо ён, цікаўны чалавек – / нібы каб чалавекам адчуваць, / патрэбна і ўсім іншым быць пры гэтым” [10, с. 38].

“Балада пратэсту” – больш падобная да народнай балады па рытму, але праз асаблівы гукапіс і рыфму набывае амаль новае гучанне [3, с. 135]: “Каля Юр’ева / дол павораны – / каля Юр’ева / норы ворага... / Бор абру-

шаны б'е таранам – / курчы рыбіныя без ракі, / і пульсуюць кастры мембранна: / навастрыліся крыжакі” [10, с. 51].

Зборнік паэта “Назаўжды” – гэта і ўжо ўстаноўленая належным чынам манера пісьма, і яшчэ напружаны пошук новых паэтычных форм, таму нельга адразу падвесці вынікі і выдзеліць пэўныя шляхі традыцыйнага ці эксперыментальнага накірунку. У паэме “Назаўжды”, што дала назву зборніку, быў прыметна адзначаны адыход ад традыцыйнага вершаскладання. Твор змяшчае трынаццаць частак і напісаны сілаба-танічным вершам з рознымі памерамі, што чаргуецца з вершам у прозе [3, с. 138].

Вобразам-сімвалам паэмы з’яўляецца крэпасць, якая мае старажытныя рысы. Славуты першавобраз каменя складаецца тут: “Узіраемся ў камяні / і ў што выказаць немагчыма... / Распознай яе, / дасягні – / узіраецца ў нас Айчына” [10, с. 107].

Зборнік “Каардынаты быцця” (1976) змяшчае чатырнаццаць паэм: “Паэма выніку”, “Паэма маленства”, “Паэма вяхі”, “Паэма адпушчэння”, “Паэма святла”, “Паэма рыбіны”, “Паэма незавершанага сказа”, “Паэма калодзежа”, “Паэма сланечніка”, “Паэма жніва”, “Паэма раўнавагі”. “Папярэджанне”, “Амега” і “Было балота” напісаныя рыфмаваным сілаба-танічным вершам. Яны, самыя традыцыйныя па форме. Большасць жа паэм напісана верлібрам. “Паэма сланечніка” і “Паэма рыбіны” уяўляюць лірычны верш у прозе. У. Верына адзначыла: “тут прысутнічае амаль увесь спектр формаў, пераходных ад традыцыйнага верша да прозы” [1, с. 32].

З 1981 г. да 1991 г. А. Разанаў не працуе ў жанры паэмы, а з 1994 г. да 2000 г. ім напісана пяць твораў вызначанага жанру. У назвах апошніх твораў слова “паэма” не выкарыстоўваецца паэтам. Напрыклад, А. Разанаў стварыў канцэптуальную трылогію “Гліна” (1994 г.), “Камень” (1995, 1998 гг.), “Жалеза” (2000 г.), якая выйшла ў 2000 г. асобнай кнігай. Паэт вяртаецца да верлібравых паэм, але паводле задумы разглядаемыя паэмы могуць быць супастаўлены з такой аўтарскай формай, як вершаказ, дзе цэнтральным аб’ектам паэтызацыі часта таксама з’яўляецца архетыповы сімвал [3, с. 140].

“Паэма рыбіны” (1975) і “Паэма сланечніка” (1975) напісаны лірычным вершам у прозе. Гэты жанр сціпла прадстаўлены ў беларускай літаратуры, але некаторыя пісьменнікі з ім плённа працуюць: Янка Сіпакоў, Уладзімір Арлоў, Ігар Бабкоў і інш. Іх творы маюць невялікі аб’ём, а паэмы ўвогуле адсутнічаюць.

В. Вітка пісаў пра паэмы А. Разанава, што “гэты жанр у яго свой, асаблівы. Кожная паэма – згустак пачуцця, асабіста перажытага, часта супярэчлівага, драматычнага, трагедыйнага...” [2, с. 5].

Напрыклад, першая частка паэмы “Гліна” адлюстроўвае асноўныя ўнутрыжанравыя асаблівасці, якія характэрны усім часткам паэм трылогіі: “Ніцма ляжыш / І ў глыбокім сненні / хаваеш сваю душу. // Загавару з табой – / Адкажаш, / Але не пачуеш. // Рукою цябе крану – / Запомніш. / Але не ўбачыш. // Ты ў самым пачатку часу, / Дзе Бог / Разрознівае-разасабляе / Свае

раўнаісных іпастасі – / Жыццё і Смерць” [19, с. 5]. Такім чынам, паэму можна аднесці да верлібру, што мае сваеасаблівыя рытм і інтанацыю. Кожная частка паэмы пранумараваная і змяшчае некалькі строф, якія адасабляюцца чыстым радком. “Гліна” і “Камень” маюць 58 частак, “Жалеза” – 62.

Назвы з’яўляюцца першавобразамі, сімваламі, ад якіх пачынаецца тэкстаўтварэнне. У трылогіі А. Разанаў уводзіць прыём персаніфікацыі, ён не проста ажыўляе першавобразы, а абагаўляе іх, надае міфічныя рысы.

Форму перадачы думак паэт абраў верлібравую. Уся колькасць слоў, якою абмяжоўвае сябе аўтар, надае твору адначасова эфект сцісласці і эмацыйнасці. Усе лексічныя адзінкі, якімі карыстаецца аўтар – не выпадковыя, а ўзважаныя, бо не магчыма падабраць іншыя ці выкрэсліць абра- нныя: “І першы, / Урэшце, паслухаўся іх / І адкінуў/Свой кій ад сябе – // І адразу / Усе патанулі: / І той, хто бег першы, / І тыя, што беглі следам, // І кій” [19, с. 88].

Сістэма вобразаў твора выглядае наступным чынам: Тры персанажы, кожны мае свае адметнасці, але звязвае іх адзін прадмет – жалезны кій. Пры дапамозе кія, яны могуць рухацца па рацэ: першы (напаўабуты) абапіраецца ім аб вадзі, другі (босы) і трэці (абуты) пры знікненні кія спы- няць свой шлях. Уся сітуацыя выглядае як рэалізацыя аўтарам вобраза Шляху. Паэт у зашыфраваным выглядзе паказвае, што той прадмет, які па- водле законаў фізікі мусіць пагубіць герояў, наадварот спрыяе ім рухацца. Таму задума твора такая: чалавек з кіем – гэта мэта, за якою рухаліся босы і абуты па вадзі, а напаўабуты рухаўся да таго часу, пакуль ішоў сваім шляхам і не слухаў іншых.

Праект Шляху з’яўляецца асновай для паэм, якія мы разглядалі. У адзначаных паэмах, як і ў некаторых іншых творах А. Разанава, шлях ёсць метафарай духоўнага росту, пошуку Сябе ў сабе [3, с. 140]: “Вандроўнік выпытвае/У наваколля: / Дзе сцежка, / Дзе камень, / Дзе дом? / І па іх / Знаходзіць самога сябе” [19, с. 55].

Калі форме, якую абраў аўтар для напісання твора было адзначана абыгрыванне слоў праз яго асобныя гукі, а ў паэмах, што я разглядала, назіраем рыфмаванне праз сэнс слова.

Што датычыцца паэм 1990-2000-х гг., якія напісаны верлібрам, там ідзе дапрацоўка ранейшых тэм і матываў. Напрыклад, заключныя радкі “Гліны” працягваюць тэму палёту стралы.

Такім чынам, прааналізаваўшы творы Алеся Разанава, можна зрабіць наступныя вынікі: раннія творы паэта вызначаюцца метафарами, асобным індывідуальным слоўнікам аўтара, неардынарнымі распрацоўкамі трады- цыйных вобразаў і тэм. лепшыя творы пісьменніка дэманструюць вынікі пошуку эксперыментаў з рыфмай, рытмам, тэмамі

Літаратура

1. Верына, У.Ю. Эвалюцыя паэтычнай сістэмы А. Разанава / У.Ю. Верына // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2004. – № 2. – С. 32 – 35.
2. Вітка, В. Традыцыя, пошук, эксперымент : Слова ў вершы. Артыкул першы / В. Вітка. – Мінск : Літаратура і мастацтва, 27 студзеня 1984. – С. 5 – 8.
3. Івашчанка, А.С. Асаблівасці паэтыкі твораў Алеся Разанава 1960-х – пачатку 1970-х гг. Спроба рэканструкцыі / А.С. Івашчанка // Веснік Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. – №7. – 2007. С. 132 – 141.
4. Калеснік, У.А. Зорны спеў / У.А. Калеснік. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1975. – 400 с.
5. Калеснік, У.А. Усё чалавечае / У.А. Калеснік. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1993. – С. 209 – 233.
6. Кісліцына, Г. Алесь Разанаў : праблема мастацкай свядомасці. – Мінск : Беларус. навука, 1997. – 143 с.
7. Навумовіч, У.А. Беларуская літаратура / У.А. Навумовіч. – 2-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 2013 – 477 с.
8. Рагойша, В.П. Паэтычны слоўнік / В.П. Райгойша. – 3-е выд., дапрац. і дапоўн. – Мінск : Беларуская навука, 2004. – 576 с.
9. Разанаў, А.С. Адраджэнне / А.С. Разанаў. – Мінск : Беларусь, 1970. – 48 с.
10. Разанаў, А.С. Назаўжды / А.С. Разанаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1974. – 112 с.
11. Разанаў, А.С. Каардынаты быцця. Паэмы / А.С. Разанаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1976. – 96 с.

А.В. Заикин, В.Ф. Подставленко (Витебский государственный университет имени П.М. Машерова)

МОТИВЫ ПРИРОДНЫХ СТИХИЙ КАК РЕПРЕЗЕНТАНТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ В РОМАНЕ «ПРАВЫЙ БЕРЕГ РЕКИ АРГУНЬ» ЧИ ЦЫЦЗЯНЬ

Ключевые слова: мифологизм, художественный мир, мотив, образы стихий, национальная память.

Как известно, начиная с XIX века реалистическое искусство одной из своих задач видело демифологизацию культуры и освобождение от иррационального мышления ради усиления позиций рациональных и научных представлений. Однако отметим, что использование в литературном произведении приёмов и средств, характерных для мифов, получает широкое распространение у писателей XX века. Историк культуры, филолог и основатель теоретической фольклористики Е.М. Мелетинский считал, что явление мифологизма в литературе напрямую было связано с движением модернизма в искусстве, которое привело к подрыву устоявшихся литературных канонов на рубеже веков. Мифологизм структурирует повествование